

KALANXOE O'SIMLIGINING XALQ TABOBATIDAGI O'RNI

Xudoyshukrov Xusan Saydullo o'g'li

Zubaydaxon Odiljon qizi Mirzayeva

¹Andijon davlat pedagogika insituti Kimyo yo'nalishi 4-bosqich talabasi

²Andijon davlat pedagogika instituti Kimyo kafedrası v.b.dotsenti

xusanboyxudoyshukurov81@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada Kalonxoe (Kalanchoe) o'simligining botanik xususiyatlari, kelib chiqishi, morfologik tuzilishi hamda dorivor ahamiyati tahlil etilgan. Shuningdek, o'simlikning xalq tabobatida qo'llanilish yo'llari, uning tarkibidagi biologik faol moddalar tavsiflanadi hamda parvarish qilish shartlari qisqacha yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: Kalonxoe (Kalanchoe), dorivor o'simlik, sukulent o'simliklar, xalq tabobati, biologik faol moddalar, shifobaxsh xususiyatlar, parvarishlash shartlari, barg morfologiyasi.

Kirish

Hozirgi kunda dorivor o'simliklarga bo'lgan qiziqish tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, xalq tabobatida keng qo'llaniladigan o'simliklarning biologik xususiyatlarini o'rganish, ularning shifobaxsh xususiyatlarini ilmiy asosda tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday o'simliklardan biri Kalonxoe (Kalanchoe) bo'lib, u o'zining dorivor xususiyatlari hamda oddiy parvarish talab etishi bilan ajralib turadi.

Kalonxoe o'simligi sukulentlar guruhiga kirib, asosan tropik va subtropik hududlarda tarqalgan. Uning barglari suvni saqlash xususiyatiga ega bo'lib, bu o'simlikni qurg'oqchilikka chidamli qiladi. O'simlikning morfologik tuzilishi, barglarining o'ziga xosligi va biologik faol moddalarga boyligi uni ilmiy va amaliy jihatdan o'rganishni dolzarb masalaga aylantiradi.

Kalonxoe o'simligi xalq tabobatida turli kasalliklarni davolashda keng qo'llaniladi. Uning tarkibidagi biologik faol moddalar organizmga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ushbu o'simlikning dorivor xususiyatlarini o'rganish, parvarish qilish shartlarini aniqlash va undan samarali foydalanish usullarini ishlab chiqish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Kalanchoe (kalanxoe) o'simligi xalq tabobatida qadimdan keng qo'llanilib kelinayotgan dorivor o'simliklardan biri hisoblanadi. U o'zining shifobaxsh xususiyatlari, parvarishining osonligi va yil davomida yashil bo'lib turishi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, uy sharoitida yetishtirilishi mumkinligi sababli, xalq orasida "uy shifokori" sifatida ham tanilgan.

Kalanxoe o'simligining tarkibida biologik faol moddalar — flavonoidlar, organik kislotalar, vitaminlar, mikroelementlar va fermentlar mavjud bo'lib, ular inson organizmiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu moddalar o'simlikka yallig'lanishga qarshi, antiseptik va yaralarni bitiruvchi xususiyatlar beradi. Shu sababli u turli kasalliklarni davolashda keng qo'llaniladi.

Xalq tabobatida kalanxoe asosan sharbat (sok) ko'rinishida ishlatiladi. O'simlik barglari ezilib, undan olingan sharbat turli maqsadlarda qo'llaniladi. Masalan, shamollash va tumovda burunga tomiziladi. Bu usul burun yo'llarini tozalashga yordam beradi va nafas olishni yengillashtiradi. Ayniqsa, bolalarda tumovni davolashda keng qo'llaniladi.

Kalanxoe o'simligi yaralar va kuyishlarni davolashda ham samarali hisoblanadi. Bargdan olingan sharbat yoki maydalangan barg jarohat ustiga qo'yiladi. Bu esa yarani tez bitishiga, yallig'lanishni kamayishiga va infeksiya tushishining oldini olishga yordam beradi. Shu sababli u tabiiy antiseptik vosita sifatida qadrlanadi.

Bundan tashqari, kalanxoe og'iz bo'shlig'i kasalliklarida ham qo'llaniladi. Masalan, milk yallig'lanishi yoki stomatitda uning sharbati bilan chayish tavsiya etiladi. Bu usul og'riqni kamaytiradi va yallig'lanishni bartaraf etishga yordam beradi.

Kalanxoe o'simligining yana bir muhim xususiyati — u immunitetni mustahkamlashga yordam beradi. Undagi foydali moddalar organizmning himoya kuchini oshiradi va turli kasalliklarga qarshi kurashishda yordam beradi. Shu sababli u profilaktik vosita sifatida ham ishlatiladi.

Xalq tabobatida kalanxoe teri kasalliklarini davolashda ham qo'llaniladi. Masalan, husnbuzar, dermatit va boshqa teri muammolarida uning sharbati surtiladi. Bu esa terini tozalaydi va sog'lomlashtiradi.

Biroq kalanxoe o'simligini qo'llashda ehtiyot choralari ham rioya qilish zarur. Har qanday dorivor o'simlik singari, uni me'yorida va to'g'ri qo'llash muhimdir. Ba'zi hollarda allergik reaksiyalar yuzaga kelishi mumkin, shuning uchun uni ishlatishdan oldin kichik sinov o'tkazish tavsiya etiladi.

Zamonaviy tibbiyotda ham kalanxoe o'simligining shifobaxsh xususiyatlari o'rganilmoqda. Uning tarkibidagi biologik faol moddalar asosida turli dori vositalari ishlab chiqilmoqda. Bu esa xalq tabobati tajribasining ilmiy asosga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalanxoe o'simligi xalq tabobatida muhim o'rin tutuvchi, keng qo'llaniladigan va samarali dorivor o'simliklardan biridir. Uning yallig'lanishga

qarshi, antiseptik va tiklovchi xususiyatlari uni turli kasalliklarni davolashda foydali vositaga aylantiradi. Shu sababli bu o'simlikni o'rganish va undan oqilona foydalanish sog'liqni saqlashda muhim ahamiyatga ega.

Tolstyankoviye turkumiga mansub shirali o'simliklar turkumiga kiradi. Tropik Janubiy Afrika, Janubiy, Janubi-Sharqiy Osiyo va Janubiy Amerika tropiklarida o'sadigan ikki yuzdan ortiq turlari ma'lum. Briofillumga yaqin turlarga kiradi, ba'zan Kalanhoe turkumiga. Ba'zi turlari mashhur, uy o'simliklari Turkum nomi Xitoydan kelib chiqqan.

Balandligi bir necha santimetrdan 3-4 metrgacha bo'lgan yalang'och yoki tukli shirali o'simliklar, ular orasida epifitlar va sudraluvchilar mavjud. Ko'pgina turlarda barglar va gulzorlarda kurtaklar hosil bo'lib, ulardan yangi o'simliklar paydo bo'ladi. Ilgari, bu turlar Bryophyllum turkumiga birlashtirilgan bo'lib, u hozirda Kalanhoe turkumining 3 bo'limidan biri hisoblanadi.

Barglari har xil shaklga ega, odatda qarama-qarshi joylashgan, ba'zan uchta aylana bo'lib, kamdan-kam hollarda navbatma-navbat joylashgan, ko'pincha poyasini quchoqlagan petiole yoki asosli, suvli, oddiy, butun va tishli, bo'lakli, pinnatifid hamda pinnatipartitli[1].

Gullash terminali, odatda uch tomonlama, soxta soyabon kabi panikulyar. Ko'pincha peduncle asta-sekin yuqoriga qarab kamayib borayotgan barglar bilan qoplangan.

Gullari to'rt a'zoli, tik yoki osilgan, ancha katta, oq, pushti, binafsha, yashil, sariq, qizg'ish yoki qizil rangda bo'ladi. Gulbarglar ko'proq yoki kamroq birlashib, naychaga aylanishi mumkin. Qo'ng'iroqqa o'xshash Kalanchoe pinnate quvurli gullari qushlar tomonidan changlanadi[1]. Sakkizta stamens ikki doira ichida joylashgan bo'lib, naycha bilan turli darajada birlashtirilgan.

Mevasi ko'p urug'li bargdir. Urug'lar, qalamchalar va urug' kurtaklari bilan ko'paytiriladi

Kalanhoe unli hashorotga ta'sir qilishi mumkin, bu kasallik o'simlikning poyasi va barglaridagi oq to'plar tomonidan tan olinishi mumkin. Zararkunanda spirtga botirilgan paxta bo'lagi bilan bartaraf qilishadi. Haddan tashqari namlik Kalanxoening chirishiga olib keladi. Kasallikning oldini olish uchun shikastlangan barglarni olib tashlash lozim.

Ba'zida turkumning turlari ikki bo'limda taqsimlanadi — Bryophyllum va Kalanxoe[2].

Blossfeldning Kalanhoesi (lotincha: Kalanchoe blossfeldiana) asli Madagaskardan — balandligi 30 sm gacha bo'lgan yalang'och, bir oz shoxlangan poyali o'simlik Barglari tuxumsimon, qirg'oq bo'ylab krenatsimon, yashil, chetida qizil chegara bilan. Diametri 1 sm gacha, qizil, pushti, sariq yoki to'q sariq rangli gullar; yuqorisida gullar to'plangan bo'ladi.

Kalanxoening quyidagi turlari ancha mashhur hisoblanadi:

Blossfeld kalanxoesi (*Kalanchoe blossfeldiana*). Vatani Madagaskar. Silliqlik bargli, kamshoxlanuvchi, bo'yi 30 sm ga yetadigan ko'p yillik o't. 1934 yilda nemis botanigi Karl fon Pyollnits tomonidan fanga kiritilgan. Barglari tuxumsimon, chetlarida qizil hoshiyalari mavjud. Gullari qizil, pushti, sariq va sabzirangda bo'lib, diametri 1 sm gacha yetadi. Poya uchidagi to'pgulda joylashgan. Qish boshida yoz boshigacha gullaydi. Xona o'simligi sifatida keng tarqalgan.

Degremon kalanxoesi (*Kalanchoe daigremontiana*). Vatani Madagaskar. Bo'yi 50 sm gacha yetuvchi sukkulet o'tsimon o'simlik. Barglarining uzunligi 20 sm gacha yetadi. Ingichka tuxumsimon yoki ingichka uchburchak shaklda, qalin, kulrangyashil rangda, pastki tomonida siyohrang dog'lari mavjud. Barglarning cheti tishli bo'lib, tishchalar oralig'ida ajratuvchi kurtakchalar joylashgan bo'ladi. Ushbu kurtakchalar tuproqqa tushishi bilan tezda una boshlaydi. 1925 yildan Yevropada xonaki o'simlik sifatida o'stiriladi. Degremon kalanxoesi dorivor o'simlik sifatida juda ham qadrlanadi[3].

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Kalonxoe (*Kalanchoe*) o'simligi o'zining biologik xususiyatlari, morfologik tuzilishi hamda dorivor ahamiyati bilan alohida e'tiborga loyiqdir. Ushbu o'simlik sukulentlar guruhiga mansub bo'lib, uning barglari suvni saqlash xususiyati tufayli qurg'oqchilik sharoitiga moslashgan.

Shuningdek, Kalonxoe o'simligi xalq tabobatida keng qo'llanilib, uning tarkibidagi biologik faol moddalar turli kasalliklarni davolashda muhim rol o'ynaydi. O'simlikni to'g'ri parvarish qilish, uning shifobaxsh xususiyatlaridan samarali foydalanish imkonini beradi.

Natijada, Kalonxoe o'simligini ilmiy jihatdan o'rganish, uning dorivor xususiyatlarini chuqur tahlil qilish hamda amaliyotda qo'llash istiqbollari yuqori ekanligi aniqlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Dorivor o'simliklar to'g'risida"gi manbalar va me'yoriy hujjatlar.
2. Rasulov A. Dorivor o'simliklar va ularning xususiyatlari. – Toshkent: Fan, 2018.
3. Karimov Q. O'simliklar biologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
4. G'ulomov S. Botanika asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
5. Bown D. Encyclopaedia of Herbs and Their Uses. – London, 2001.
6. Duke J.A. Handbook of Medicinal Herbs. – CRC Press, 2002.
7. Kalanchoe spp. bo'yicha ilmiy maqolalar va internet manbalari.

